

Összefoglalás.

Mint láttuk, az első francia utazók, akik Magyarországon jártak s róla leírásokat hagytak hátra, szentföldi zarándokok és keresztesek voltak. Később a középkorban s az újkor első három századában is időnként akadtak franciák, akik átutaztak hazánkon vagy hosszabb-rövidebb ideig nálunk tartózkodtak és tapasztalataikat írásba foglalták. Jelentékenyebb volt számuk a XIX. és XX. században, különösen az utóbbi száz esztendőben, amikor a közlekedés tökéletesedése Európaszerte megkönnyítette az utazást és fellendítette az utazási kedvet.

A franciák legtöbb esetben Nyugat felől Németországon és Ausztrián át jöttek hazánkba. Aránylag csekély a száma azoknak, akik Délről vagy Keletről érkeztek. Kevesen voltak köztük olyanok, akiknek csak Magyarország megtekintése lett volna a céljuk. A legtöbben egy közép- vagy keleteurópai úttal kapcsolatban vetődtek el magyar földre. Ezek számára a magyarországi kirándulás gyakran egy németországi utazás kiegészítő része volt, ezért első sorban Bécshez közel eső, dunamenti és dunántúli városainkat, leginkább Pozsonyt, azután Győrt, Komáromot, Esztergomot, Pestet, Budát, Sopront és Eszterházát nézték meg. A Felvidék meg Erdély nem igen esett útjukba, az Alföldet pedig azért kerülték ki, mert annak az újabb időkig az volt a híre, hogy rendes úttal és közlekedési eszközökkel nem bíró, gyéren lakott, félvad vidék. Akik tőlünk tovább utaztak a Balkánra, azok ha gyalog, lóháton vagy kocsin mentek, rendszeren a Duna jobb partján vezető, egykori római utat választották, később pedig, míg az alföldi vasútvonalak ki nem épültek, a Dunán tették meg az útát csónakon vagy gőzhajón. Olyan franciák, akik a Felvidéken vagy Erdélyen át hagyták el Magyarországot területét, csekély számban akadtak.

A XVI. század óta a franciák hazánkat nem tekintették önálló országnak, hanem csupán egy többé-kevésbé autonóm, német, illetve osztrák tartománynak s azt a keveset, amit rólunk tudtak, jórészt német szerzőktől származó könyvekből és hírlapokból merítették. A francia utazók többsége, mielőtt Magyarország földjére tette a lábát, több-kevesebb időt töltött Bécsben s ott igyekezett hazánkról információkat szerezni. Ezek a felvilágosítások nem voltak valami tárgyilagosak s jóindulatúak. Az osztrákok rendszeren úgy tűntették fel Magyarországot, mint egy barbár országot, melynek éghajlata egészségtelen, vad és kegyetlen lakói pedig gyűlölik az idegeneket, úgy hogy azoknak sem élete, sem vagyona nincs biztonságban, vagyis arra törekedtek, hogy a külföldieknek e veszedelmes és érdektelen ország megtekintésétől elvegyék a kedvüket. Akadtak, akik szót fogadtak és nem merték átlépni a magyar határt. Mások ellenben nem hallgattak a bécsiekre,

megélték tervezett útjukat s azt tapasztalták, hogy az osztrákok túloztak s ha Magyarország nem is olyan civilizált terület, mint Ausztria, azért az idegent kárpótolja lakosainak patriarchális egyszerűsége, becsületessége és vendégszeretete.

A franciák, akik Magyarországra jönnek, magukkal hozzák azt a nemzetképet, mely a különböző korokban többé-kevésbé módosult formában a francia köztudatban élt. E nemzetképek elemeit a magyarság multjára és történeti jelentőségére vonatkozó elég hiányos és zavaros ismeretek s egyes közhelyek, előítéletek, szállóigék alkotják, melyek az utazók közvetlen megfigyeléseit nagy mértékben befolyásolják. Ime, a fontosabb megállapítások! Haagsúlyozzák, hogy régi nép vagyunk, amely dicsőséges multra tekint vissza s amely ezer éven át sokat küzdött és szenvedett. Megértik nemzeti büszkeségünket, történeti küldetésünk tudatát, amely hazánk földrajzi helyzetéből következett. Vannak franciák, akik szerint a magyarságnak hivatása útjába állni a németek keleti irányú előnyomulásának, a *Drang nach Osten*-nek. Dícsérnek bennünket, hogy mindig vitéz és harcias nemzet voltunk, igazi katonanemzet, amelynek vére bőségesen ömlött a nyugati civilizáció és a latin kereszténység védelmében. A hősiesség nemzeti jellemünk gyakran kiemelt alapvonása, amely a katonai érényekre szintén büszke franciák szemében rokonszenvenessé tesz bennünket. Ebből vezetik le azután egyéb jó tulajdonságainkat, amelyeket sokra becsülnék: a lovagiasságot, nyíltságot, becsületességet, önfeláldozást, hűfiasságot, de bizonyos hibáinkat is, melyeket kárhoytatnak: a durvaságot, erőszakosságot, pártoskodást, a rehillis, izgága, elnyomó, hajlamot. Elítélik elbizakodottságunkat, önimádatunkat, a szomszédos népek iránt tanúsított lenézésünket, amivel azok féltékenységét és gyűlöletét méltán vontuk magunkra.

Harcias multunk következményének tekintik, hogy csak a fegyverforgatást, a földművelést s a hadviselést tartjuk magyar emberhez illő foglalkozásnak s megvetjük és idegemeknek engedjük át az ipart, kereskedelmet s a többi jövedelmező életpályákat. Azt is szemünkre vetik, hogy nem szeretjük eléggé a munkát s nem becsüljük meg a pénzt, szeretünk ellenben uraskodni, nagy lábon élni, arisztokratikus, hívalkodó, cifrálkodó, nagyzó, indolens, régi-módi keleti nép vagyunk, nem illünk bele a mai pozitív, materialista világba.

A franciák gyakran vádolnak bennünket feudálizmussal. Magyarországot a forradalom-előtti Franciaországhoz hasonlítják és kifogásolják, hogy nálunk még mindig vannak kiváltságos osztályok, melyek a népet elnyomják és kizsákmányolják s nyomorban és tudatlanságban hagyják sínylődni. Úgy látják, hogy a lakosság egyes rétegei közt vagyon, jövedelem, életszínvonal dolgában kirívó az ellentét és aránytalanság. Gyakran mutatnak rá társadalmi szervezetünk nagy fogyatékoságára: az erős, független magyar középosztálynak, a művelt, jó módú, hangadó magyar városi és vidéki polgárságnak hiányára. Konzervatívizmusunkat, hagyományainkhoz való ragaszkodásunkat egyesek tiszteletreméltónak, mások nevetségesnek és idejét multnak találják. Vannak, akik romantikus, idealista, délibábos, ábrándozó, nem elég józan és gyakorlati, mások éppen megfordítva uralkodni, asszimilálni, alkalmazkodni tudó, ügyes, életerős népnek tartanak, amely-

nek ellenséges népek állandó nyomása ellenére sikerült létét fenntartania, sőt egyéniségét s eredetiségét megőriznie.

Ami a magyar földet illeti, a régi francia útleírásokban Magyarország rendesen úgy szerepel, mint valami Kánaán, mint egy Isten-áldotta, minden földi jóban bővelkedő, gazdag ország. Igen termékeny földjei, kincses bányái, csodálatos forrásai vannak, folyói tele óriási halakkal, erdei pedig mindenféle vaddal, arany található nemcsak a hegyek mélyében, hanem a folyók medrében is. Az újabbkori utazók már nem hisznek többé hazánk e mesés gazdagságában s termékenységében és tudják, hogy vannak szegény és terméketlen vidékei is.

A jellemző magyar táj a francia utazók szemében az Alföld. Sokan úgy képzelik, hogy egész Magyarország nem egyéb, mint egy óriási pusztta, melyet végtelenbe vesző szántóföldek és legelők borítanak s melyen itt-ott nagy távolságban tűnik fel egy-egy tanya, falu vagy város. E síkságon óriási nyájak legelésznek, amelyek az év nagy részét a szabad ég alatt töltik pásztoraik felügyelete alatt, akik majdnem olyan vadak, mint az állataik. Sívár, unalmas, egyhangú, primitív, nyomasztó táj ez, azonban a romantizmus hatása alatt egyes újabbkori utazók igyekeznek felfedezni rajta azokat a sajátos szépségeket, melyeket Lenau, Petőfi és más költők megénekeltek. Vannak olyan utazók is, akik erdőkkel fedett hegyvidékeink zord fenségét és szőlőkborította dunántúli dombvidékünk szelíd báját magasztalják. Figyelemre méltatják a Balatont is, de természetesen nem tudnak úgy lelkesedni érte, mint mi, magyarok. Általában azzal az előítélettel érkeznek, hogy itt egy elmaradott, kezdetleges, barbár, vagy mondjuk félművelt, de éppen a maga primitív és exotikus voltában érdekes, eredeti országot-találnak. Bár némi tekintetben csalódnak, tapasztalataik a magukkal hozott előítéleten nem sokat változtatnak.

A koronként változó magyar különlegességek, amelyek a francia utazóknak figyelmét magukra vonják, a következők: a szent korona kultusza, amely különböző magyarázatokra ad alkalmat, a legtöbben tiszteletreméltó, némelyek ósdi, babonával határos hagyománynak tekintik; a koronázás, ez a középkori jellegű, keleti pompájú, nagyszerű szertartás, melyet egyes franciák részletesen leírnak; a követválasztások és vármegyei tisztújítások, a féktelen, duhaj, erőszakos magyar temperamentum hírhedt megnyilatkozásai; a toborzás; a cigányzene, melynek a hivatásos francia zenészek közt is nem egy csodálója akad; a magyar táncok, különösen a csárdás, amelyet a magyar zenével együtt a szélsőségek közt hányódó és sírva vígadó magyar jellem megnyilvánulásának tartanak; a ló- és kocsikultusz, ez az ősrégi keleti örökség; a forspont, a jobbágyidők jellemző közlekedésmódja; a vidéki nemesi kastélyok és kúriák, melyek a vendégfogadók hiányában éjjel-nappal szívesen látják a vendéget; a nagyszerű, festői díszmagyar; a sok mindenféle népviselet: a gatya, bunda, cifra szűr, csizma, bocskor, a népi szöttesek és hímzések; az ízletes, de a francia gyomornak nem való zsíros, paprikás, magyar ételek; a zamatos, de túlerős magyar borok, különösen a régóta világhírű tokaji; az alföldi pásztorelet, a csárda, gémeskút, fokos, délibáb. Ime, a főbb magyarországi specialitások, melyeknek leírását régebbi és újabb francia útleírásokban gyakran olvassuk. Egy része e magyar kuriózumoknak

már eltűnt vagy eltűnőfélben van, egyesekért nem is kár, nem váltak becsületünkre, mások szinte elválaszthatatlanok voltak a magyarságtól, szint, változatosságot, eredetiséget vittek bele a magyar életbe, ezért sajnálhatjuk eltűnésüket.

Városaink közül természetesen Budapest érdeklí legjobban francia vendégeinket. Majdnem valamennyi elragadtatással nyilatkozik remek fekvéséről, a Várból, Gellérthegyről s a Dunapart szállodáinak ablakaiból nyíló gyönyörű kilátásról, sőt van, aki Budapestet Európa legszebb fekvésű nagy városának véli. Egyébként a vélemények eltérők. Egyeseknek az élénk, vidám, mozgalmas, nagyvárosias és modern Pest tetszik és Budát komor, kihalt és ősi kisvárosnak tartják. Vannak ellenben, akik a csendes, előkelő, hangulatos és történelmi levegőjű Budáért lelkesednek és nem szeretik a lármás, hívalkodó, tradíció-nélküli, üzleties, amerikai tempóban fejlődő Pestet.

Egy időben a fővárosunkban megfordult franciákat két dolog botránkoztatja meg: a fürdők, melyeknek közös medencéiben férfiak és nők ruhátlanul tetrengtek s a szállodák, melyek egyik utazó szerint nemcsak Budapesten, hanem Pozsonytól Belgrádig mindenütt a prostitúció szolgálatában állottak. Voltak, akik a pesti por s a fák, sétateretek, nyilvános parkok hiánya miatt panaszkodtak. Újabban sokan kiemelik Budapest utcáinak tisztaságát, a rendőrök, villamos és vasúti alkalmazottak, pincérek udvariasságát s általában a lakosságnak a külföldiekkel szemben tanúsított előzékenységét. Újabb középületeinktől (Királyi palota, Országháza, Halászháza), s általában Budapest építkezésétől ellenben nincsenek elragadtatva. A legtöbben fővárosunkat az előkelő Duna-parti szállodák és kávéházak, a belvárosi utcák fényes boltjai, a Korzó és Váci-utca szinte túlelegánsan öltözött sétáló közönsége után ítélve meg, azt hiszik, hogy jómódú, gondtalan, mulató városban vannak. Akadnak azonban olyan utazók is, akik nem elégszenek meg e felületes szemlélettel s a fény mellett megkeresik az árnyéket is. Ezek úgy látják, hogy Budapest alapjában véve súlyos anyagi gondokkal küzdő, szegény és szomorú város, ahol a díszes homlokzatú, palotákat utánzó bérházak sötét, levegőtlen, férges lakásokat rejtenek magukban s a lakosság jelentékeny része külvárosi bérkaszányákban és nyomortanyákon sányuló, ágyrajáró proletár. Mindamellett a franciáknak általában kedvező véleményük van fővárosunkról s diplomata-körökben is állítólag jó a híre, egyike a legkívánatosabb állomáshelyeknek, hol az idegeneknek könnyű szórakozást s jólnevelt, kellemes társaságot találni.

Vidéki városaink közül Pozsonynak akadt legtöbb francia látogatója és pedig nemcsak Bécshez való közelsége miatt, hanem azért is, mert mintegy három évszázadon át Magyarország fő- és székvárosa, a koronázás és az országgyűlés színhelye volt. Számos régibb s újabb keletű francia leírás van egyéb vidéki városainkról is, köztük a magyar különlegességeknek számító alföldi parasztvárosokról is.

A francia utazók szívesen hivatkoznak azokra a kapcsolatokra, melyek a francia és magyar nemzetet történelmük folyamán összefűzték. Úgy tudják, hogy a koronát szent Istvánnak egy francia születésű pápa, az auvergne-i II. Szilveszter küldötte, akit ezért a magyar királyság alapítójának tekintenek. Ismerik a középkori magyar kirá-

lyoknak franciaországi összeköttetéseit s büszkék arra, hogy hazánk Anjou-királyai alatt érte el hatalmának és virágzásának tetőpontját. Méltányolják a szolgálatot, melyet Magyarország mint a kereszténység védőbástyája a nyugateurópai művelődés javára több századon át teljesített. Arra is visszaemlékeznek, hogy a magyar felkelők XIV. Lajosnak a Habsburg-ház ellen vívott küzdelmében segítőtársai voltak, hogy a száműzött Rákóczi mint a nagy francia király pártfogoltja Franciaországban élt s hogy a francia huszárság alapítói magyar emigránsok voltak. Nem feledkeznek meg arról sem, hogy a XIX. században a francia szabadságeszmék Magyarországon milyen termékeny talajra találtak. Gyakran emlegetik azt a rokonszenvet is, melyet a magyarok az 1870—71-iki porosz-francia háborúban a franciák iránt tanúsítottak s amelynek ékesen szóló megnyilvánulása volt Irányi Dánielnek a magyar képviselőházban benyújtott és Elzász-Lotharingiának Poroszországhoz való csatolása ellen tiltakozó javaslata. Gyakran hivatkoznak arra a türelmes és nemeslelkű bánásmódra is, melyben a magyar hatóságok a különböző háborúkban a Magyarországra került francia hadifoglyokat részesítették.

A francia utazóknak a magyarsághoz való viszonyuk szerint három csoportját lehet megkülönböztetni. Elég sokan vannak a közönyösek, akiknek tollát sem rokonszenv, sem ellenszenv nem vezeti, akik többé-kevésbé tárgyilagosan leírják, amit látnak és bizony számos esetben szigorú kritikát gyakorolnak. Egy kisebb csoportot alkotnak ellenségeink, akik lenéznek és gáncsolnak bennünket. Köztük egynéhányan személyes tapasztalataik hatása alatt megtérnek és módosítják rólunk való felfogásukat. Nagy a száma azoknak, akik barátainknak mondják magukat és rokonszenvükről biztosítanak bennünket. Egyesek hízelegnek és elhalmoznak bennünket dícséretekkel. Ezek nem mindig őszinték, tetszeni, lekötelezni akarnak vagy hálájuknak ily módon kifejezést adni, nem szabad tehát készpénznek venni mindazt, amit rólunk írnak. Azok az igazi jó barátaink, akik nyíltan megmondják az igazságot s jó és rossz tulajdonságainkat egyformán meglátják. Ez utóbbiak gyakran kiemelik, — nincs okunk el nem hinni — hogy szíves, barátságos, szolgálatkész, nemeslelkű, önfeláldozó, vendégszerető nép vagyunk s e képességeinkkel meg tudjuk hódítani a külföldieket. Valóban ellenségeink nagyrészt olyan külföldiek, akik csak közvetve ismernek bennünket s akiket a magyar-ellenes propagandának sikerült ellenünk hangolni.

A francia utazók közül egyesek nemcsak rokonszenvüket hangsúlyozzák, hanem rámutatnak a francia és magyar nemzeti jellem hasonlóságára is. Azt állítják, hogy közös erényeink és hibáink vannak: elevenek, vídámak, közlékenyek, társaságszeretők, de könnyelműek és állhatatlanok vagyunk. Ezeket az ötletszerű összehasonlításokat nem szabad komolyan venni, nem egyebek azok legtöbbször többé-kevésbé elmés szójátékoknál. Bizonyos azonban, hogy a franciákat gyakran meglepi az a különbség, mely köztünk s a németek közt van. Úgy látják, mi nem vagyunk olyan nehézkesek, merevek, hidegek, fontoskodók, aprólékosak s nem vagyunk a rendnek és munkának olyan fanatikussai, mint a németek s különösen a poroszok. Ami a franciákat javunkra hangolja, az sok esetben az az ellenszenv, amelyet szerintük a

magyarság a németiség iránt érez. Gyakran megállapítják, hogy mint ők, mi sem szeretjük a németeket s hozzájuk fűződő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataink ellenére lelkünk mélyén nem rokonszenvezünk velük, félünk és idegenkedünk tőlük. A magyarok, kikkel érintkeznek, a maguk részéről néha túlságos buzgósággal igyekeznek őket e nézetükben megerősíteni. A franciák szívesen látnának tehát barátaik és szövetségeseik sorában a Németország elleni versenyben s küzdelemben és sajnálják, hogy különleges politikai és földrajzi helyzetünk és nem egyszer politikai vezetőink korlátoltsága miatt történetünk folyamán, ha súlyos árat fizettünk is érte, több alkalommal a németiség segítségét vettük igénybe s természetes hajlamaink ellenére magunkat tőlük távol tartottuk, sőt velük szemben a németeket támogattuk.